

OKUL ÖNCESİ DİN EĞİTİMİNDE UYGULANABİLEN METOT VE İLKELER
METHODS AND PRINCIPLES TO BE APPLIED IN PRESCHOOL RELIGIOUS
EDUCATION

Mahmut DÜNDAR

Doç. Dr, Van YYÜ İlahiyat Fakültesi

mahmutlardan@hotmail.com

ORCID: 0000-0003-1856-6494

Öz

Sosyal bir varlık olan insanın dünya ve ahiret saadeti için kendi içinde tutarlı, çevreyle uyumlu, dine ve inanca bağlı bir yaşamı göstermesi gerekir. Bunu amaç edinen İslam dini, başta aile olmak üzere toplumun her kesimine çocuğun İslam'a göre yetiştirilmesinin ve eğitilmesinin sorumluluğunu yüklemiştir. Dolayısıyla belirtilen yaşama kavuşmak üzere hayır ve şer yapmaya kabiliyetli yaratılan insanın iradesi hayır yapma kabiliyetine dönük geliştirilmeli ve ilgili davranışların gösterilmesi sağlanmalıdır. Bunun için çocuk sahip olduğu belli başlı gelişim özellikleriyle bilinip çekirdekten yetiştirilmeli ve eğitilmelidir. Bu süreci ifade eden okul öncesi dönemin bir koruyucuya ihtiyaç duyma, kolay inanabilme, kontrol edilebilme, merak etme, soru sorma, ben merkezli olma, ihtiyaçları temel alma, masallara, hikâyelere, çizgi filmlere ilgi duyma gibi gelişim özellikleri bulunmaktadır. Genel eğitim gibi din eğitimi de bu dönemin özellikleri doğrultusunda uygulanan metot ve ilkelerle sağlıklı gerçekleşebilmektedir. Çalışmamızda literatür taraması sonucu elde edilen verilerin analiz ve sentezlenmesiyle önce bu dönemin gelişim özelliklerinden söz edilmektedir. Daha sonra dönemin dini gelişim özelliklerine ve dini davranışların kazandırılmasında kullanılması gereken metotlara ve ilkelere değinilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Okul öncesi, Eğitim, Din eğitimi, Metot, İlke.

Abstract

Being a social being, a person must show a life consistent with herself, in harmony with the environment, and depending on religion and belief for the happiness of this world and the hereafter. The religion of Islam, which aims at this, has imposed the responsibility of raising and educating the child according to Islam to all segments of the society, especially the family. Therefore, the will of the human being, who has been created capable of doing good and evil in order to achieve the specified life, should be developed towards her ability to do good and related behaviors should be shown. For this, the child should be known for her main developmental characteristics and should be raised and educated from the core. The preschool period, which expresses this process, has developmental features such as needing a protector, believing easily, being controlled, being curious, asking questions, being self-centered, being based on needs, and being interested in fairy tales, stories and cartoons. Like general education, religious education can be carried out in a healthy way with the methods and principles applied in line with

the characteristics of this period. In our study, the developmental characteristics of this period are first mentioned by analyzing and synthesizing the data obtained as a result of the literature review. Then, the religious development characteristics of the period and the methods and principles that should be used in gaining religious behaviors are mentioned.

Keywords: Preschool, Education, Religious Education, Method, Principle

Giriş

Biyolojik, sosyal ve kültürel bir varlık olan insanın doğası gereği kişiliği ve kültürü eğitimle şekillenirken nesilden nesle bilgi, kültür ve değer aktarımı yapılmaktadır. Çocukların ve gençlerin sosyal yaşamda yerlerini almaları için gereken bilgi, beceri elde etmeleri, olumlu kişilik ve ahlak geliştirmeleri sağlanmaktadır.¹ “Ağaç yaş iken eğilir.” atasözünden de anlaşıldığı üzere çocuk ilk yıllarda yoğrulabileceğinden kişiliğinin temel özellikleri ilk yıllarda oluşturulmakta ve karakterlerinin tohumları bu yıllarda atılmaktadır. “Küçük yaşta öğrenmek, taştaki nakış gibidir.”² sözünde belirtildiği gibi ilk çocukluk yıllarında verilen eğitim insanın ruhunda öyle kuvvetli ve sağlam etkiler bırakmaktadır ki söküp atılması adetâ imkânsız hale gelmektedir. Birlikte yaşamının ve dini gereklerini yerine getirme basamaklarının zemini oluşturulmaktadır.³ Dolayısıyla birey okul öncesi dönemden itibaren çekirdekten yetiştirilmesi ve eğitilmesi gerekir. Bu arada bireyin ilgili yaş döneminin özelliklerini bilmek gerekir ki taşıdıkları özelliklere uygun kendilerine yaklaşılabilsin, uygun metot ve ilkeler seçilerek sağlıklı bir iletişim kurulabilsin. Din eğitimi dâhil eğitimde başta aile olmak üzere sosyal çevrenin ciddi bir öneme sahip olduğunu belirtmek gerekir. “Allah insanı hanif fitratı üzerinde yaratmıştır.”⁴ ayetiyle Hz. Peygamberin “Her doğan çocuk İslâm fitratı üzerinde doğar, sonra anne babası Yahudi, Nasranî ve Mecusi kılar.”⁵ hadisi bu durumu açık bir şekilde belirtmektedir.

Bu çalışmada literatür taramasıyla elde edilen verilerin analiz ve sentezlenmesinin sonucu, “okul öncesi dönemin gelişim ve dini gelişim özellikleri, dini gelişiminde katkıda bulunan temel faktörler, dini davranışların kazandırılmasında kullanılması gereken metotlar ve ilkeler” şeklinde ele alınmaktadır. Burada istenilen davranışları gösteren bireyleri yetiştirebilmek için küçük yaştan itibaren bu bireylerin taşıdıkları gelişim ve dini özelliklerini bilinmesinin ve buna uygun metot ve ilkeler kullanarak sağlıklı iletişim kurmanın gereğine değinilmektedir.

1. Okul Öncesi Dönemin Gelişim Özellikleri

Anne karnından başlamak üzere dönemler halinde birbirine basamak oluşturarak sıralı bir şekilde yaşam boyu devam eden gelişme aynı zamanda genetik

¹ Fatih Yılmaz, “Eğitime İlişkin Temel Kavramlar”, *Eğitim Bilimine Giriş*, ed. Fatma Susar Kırmızı- Nil Duban, (Ankara: Anı Yayıncılık, 2016), 1-4.

² İsmâil b. Muhammed Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ* (Beyrut, 1352), 2/66.

³ Mehmet Emin Ay, *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım?* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2013), 20-21.

⁴ Rum 30/30.

⁵ Komisyon, *Hadislerle İslam*, ed. M. Emin Özafşar (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013), 4/141; Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. Buhârî, *Sahîhu'l-Buhari* (İstanbul: Mektebetu'l-İslami, ts.), 1/11.

ve çevresel faktörlere göre de farklılık göstermektedir. Bireyler farklılıklara rağmen her dönemde gelişme gösterdikleri söylenebilmektedir.⁶ Dolayısıyla meydana gelen gelişmelere bağlı edinilen yeni davranışlar daha önceden edinilen davranışlarla bütünleşerek pekişmektedir. Böylece fiziki büyüme ve olgunlaşma olurken nitelik bakımından da öğrenme ve hazırbulunuşluk oluşmaktadır.⁷ Bu nedenle bireyin sağlıklı eğitimi için gelişim ilkeleri ile yaşlara göre gelişim özelliklerini bilmek gerekir ki⁸ her gelişim evresine özgü gösterilen yaklaşımla ilgili davranışlar kazandırılabilin.

Bireyin okul öncesi dönemin gelişim özelliklerine bağlı gösterdiği hızlı gelişime bağlı düzenli beslenme, iyi bakım, sevgi, ilgi ve güven gibi temel ihtiyaçları bulunmaktadır. Bu ihtiyaçların karşılanması neticesinde görülen olumlu büyüme ve gelişmeyle sağlıklı, sosyal ve duygusal anlamda uyumlu birey ortaya çıkabilmektedir. Nitekim çocukların fiziksel, bilişsel, duygusal ve sosyal gelişiminin büyük kısmı bu dönemde gerçekleşir. Erken yaşlarda edinilen tecrübeler bireyin ilerleyen yaşlardaki davranış biçimlerini etkileyeceği için birtakım becerileri erken yaşlarda edinmek gerekir. Çocuk fitraten getirdiği merak duygusuyla çevresiyle etkileşimde bulunurken birçok davranış örüntüsünü ortaya koyabilmektedir. Gösterdiği davranışlarla hem bilişsel, fiziksel ve psikomotor alanlarda hem de sosyal ve duygusal alanlarda deneyimler edinmektedir. Nitekim ilk çocukluk tecrübeleri çocuğun dil, matematik ve problem çözme alanlarında bilişsel becerilerine temel oluşturduğu gibi özgüven ve özsaygı kazanma, başkalarıyla etkileşimde bulunma tarzındaki sosyal ve duygusal becerilerini de güçlendirmektedir.⁹

Özellikle okul öncesi eğitim konularında çalışan psikologlar ile öğretmenler çocuklara yaptıkları oyun ve etkinlikler sırasında edindikleri sistemli gözlemlerle, tuttıkları anekdotlarla, yapılan resimlerle, anlatılan hikâyelerle bu dönem çocuklarını anlayabilmektedirler. Varsa problemler ile nedenleri belirlemede ve aileler bilgilendirilerek ilgili önlemler alabilmektedirler. Bu arada öncelikle çocukta görülen olumlu davranışlar anne-baba ve öğretmen tarafından pekiştirilmesi gerektiği gibi çocuğun ilgisini başka alanlara yönlendirerek de olumsuz davranışlarına engel olmak gerekir.¹⁰

2. Okul Öncesi Dönemin Dini Gelişim Özellikleri

Çocuğun diğer gelişim özellikleri gibi dini duygusu da yüce ve aşkın duygular arasında yer alan fitri bir duygudur.¹¹ Çocuğun samimi ve duygusal doğası dindarlığının oluşumuna yön verir. Zira yetişkinler akıllarıyla dini taşırırken çocuklar ise duygularıyla taşır.¹² Kendisini yetersiz gören çocuk güven duyabileceği

⁶ Nermin Aral - Gülen Baran, *Çocuk Gelişimi* (İstanbul: YA-PA Yayın, 2011), 21.

⁷ W.F. Overton, "Developmental Psychology: Philosophy, concept, methodology", *The Handbook of Child Psychology*, ed. M. Lemer (New York: Wiley, 2006), 1/22-25.

⁸ Teceli Karasu, "Dikkat Çekme Bağlamında Kur'an Sürelerinin Başlangıç İfadeleri", *İslami Araştırmalar Dergisi* 33/2 (2022), 491.

⁹ Baran Gülen, "Çocuk Gelişimine Giriş", *Çocuk Gelişimi*, ed. Nermin Aral - Baran Gülen (İstanbul: YA-PA Yayın, 2011), 18-27.

¹⁰ Meral Taner Derman - Handan Asude Başal, "Okul Öncesi Çocuklarda Gözlenen Davranış Problemleri ile Ailelerinin Anna-Baba Tutumları Arasındaki İlişki", *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 2/1 (2013), 137.

¹¹ Eyup Şimşek, "Çocukluk Dönemi Dini Gelişim Özellikleri ve Din Eğitimi", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 4/1 (2004), 207-212.

¹² M.R. Şirin, "Medyanın Kör Noktası: Din", *Çocuk ve Medeniyet Dergisi* 6/12 (2021), 137.

bir koruyucuya ihtiyaç duyar. Başta bu koruyucu anne baba iken zamanla Allah olmaktadır.¹³ İnanma özelliğine sahip olduğundan dini kabullenmeye kabiliyetli ve hazırdır.¹⁴ Allah'a inanmakla kendisini daha güçlü hissetmektedir.¹⁵ Üstün bir varlığa inanma eğiliminde olan çocuk birtakım kabiliyet ve potansiyellerle dünyaya gelmektedir. Dışarıdan gelecek dini etki ve tecrübelerle karşı ruhen yeteneklidir.¹⁶ Bu kabiliyetler de yönlendirildikleri, eğitildikleri olumlu ve olumsuz duruma göre neticelenmektedir.¹⁷

2.1. Dini Duygu ve Düşünce Gelişimi

Dini konulara karşı çocukluk çağıında bulunan yüksek ilgi, olumlu yönlendirilmediğinde azalır ve hatta azalmasına bağlı inkâr edici bir tutuma bile dönüşebilir.¹⁸ J.J. Rousseau da bu konuda şöyle demiştir: “Çocuk doğarken hemen onunla ilgilenin ve olgunlaşınca kadar bu ilgiyi devam ettirin. Aksi takdirde çocuğu eğitmede başarısız olursunuz”.¹⁹

J.J. Rousseau gibi birçok bilim adamı doğal olarak özgür yaratılan insanın mutluluğuna ve doğal kalmasına hizmet edecek bir eğitime ihtiyaç duyulduğunu savunmaktadır. Bu tür bir eğitimle iyi duygularla yaratılan insanın, birtakım olumsuzluklardan kurtararak doğanın tertemiz kurallarına uygun yaşamı sağlanabilmektedir. Doğa, çevre ve insan ekseninde yürütülen fitratı koruyucu ve destekleyici bir eğitimle maddi ve manevi pek çok ihtiyaç karşılanabilmektedir.²⁰

Din ile ilgili sordukları sorular, çocukların durmadan ilahi kuvvet aradıklarını ve inanmadan yaşayamayacaklarını göstermektedir. Burada kendilerine mümkün olduğunca doyurucu cevaplar vermek gerekir.²¹ Bu dönemde soru sormaya başlayan çocuklar “ne, nasıl, neden?” sorularıyla her şeyin aslını öğrenmeye çalışırken “Allah kimdir, nedir, nasıldır, ne kadar büyüktür?” gibi sorularla da yaratıcıyı aramaya başlamaktadırlar.²²

Çocuk neyi sormuşsa o soruya cevap vermek gerekir. Bu arada önce soruyu ortaya çıkaran sebepleri de öğrenmek önem arz etmektedir. Bilakis sebeplere bağlı olmadan verilen cevaplar çocuğu yanlış anlamalara götürebilmektedir. Nitekim kardeşinin doğmasını kıskanan bir çocuğun; “Bu Çocuk nereden geldi?” sorusuna karşılık bu sorunun nedenini öğrenmeden cevaben; “Allah verdi.” denilmesi

¹³ Neda Armaner, *Din Psikolojisine Giriş I* (Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1980), 81-82; Ay, *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım?*, 51.

¹⁴ Armaner, *Din Psikolojisine Giriş I*, 84-85.

¹⁵ Celalettin İcmeli, “Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi”, *Konuralp Tıp Dergisi* 5/3 (2013), 67.

¹⁶ Hüseyin Peker, *Din Psikolojisi* (Samsun: Sönmez Matbaa ve Yayınevi, 1993), 102.

¹⁷ Nermin Çiftçi, “Kohlberg'in Bilişsel Ahlak Gelişimi Teorisi: Ahlak ve Demokrasi”, *Değerler Eğitimi Dergisi* 1/1 (2003), 44-45.

¹⁸ Mustafa Öcal, *(Temel Eğitim ve Orta Öğretimde) Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991), 79; Mevlüt Kaya, *Din Eğitiminde İletişim ve Dini Tutum* (Samsun: Etüt Yayınları, 1998), 46-47.

¹⁹ J.J. Rousseau, *Emile*, çev. H.Z. Ülken vd. (İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1945), 257-258.

²⁰ Kemal Bakır, “Jean- Jacques Rousseau'nun Natüralist Eğitim Anlayışı”, *KKEFD/ JOKEF* 15 (2007), 103-122.

²¹ Kerim Yavuz, *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişimi* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1983), 124-125.

²² Öcal, *(Temel Eğitim ve Orta Öğretimde) Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar*, 79-80.

çocuğun Allah'ı huzursuzluk ve endişe kaynağı olarak görmesine sebep olabilmektedir.²³

Çocukların sorularından yararlanılmalıdır. Cevapları bulunmayan sorular için kızarak, tersleyerek, azarlayarak veya "Senin aklın böyle şeylere ermez." gibi sözlerle susturma yolu seçilmemelidir. Sorulan sorular görmemezlikten gelinmemeli veya çocuğun "Ben nerden geldim?" sorusuna "Seni leylekler getirdi, seni hastaneden getirdik" gibi yanlış cevaplar verilmemelidir. Bu şekilde verilen cevabın sebebi ise sorulan sorunun cevabının veya nasıl cevap verileceğinin bilinmemesidir. Çocukların soru sormaya başlamaları kendileri için olumlu bir gelişme olarak görülmelidir. Soru sormalarına yardımcı olmak gerekir ki bu da olumlu kişilik edinmelerine, düşünüp fikir üretmelerine, ürettikleri fikirlerini dile getirebilme kabiliyetlerini geliştirmelerine vesile olmaktadır. Dolayısıyla çocukları dinlememek yanlış bir davranıştır. Çocukların Allah, din hakkında sorular sormaları, onlara bu konuda bilgiler vermek ve duyguları geliştirmek için iyi bir fırsattır. Çünkü 5-6 yaşındaki çocuk verilen cevabı dinlemeye ve verilmek isteneni almaya hazırdır.²⁴

2.2. Dini Duygu ve Düşünce Gelişiminde Katkıda Bulunan Temel Faktörler

Özellikle gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık gibi dönemlerin dini dâhil yaşantıların temellerinin okul öncesi dönemde atıldığı söylenebilmektedir. Küçük çocuklar olumlu ve ılımlı bir Allah anlayışına sahip kolay inanabilmektedirler, dine karşı hazır ve dini almaya kabiliyetli olmaktadır. Söylenenlere itiraz etmeden içtenlikle inanmaktadır, kendilerini güçlenmiş olarak Allah'a yakın görmektedirler.²⁵ Çocuğun dini inancına etki eden cinsiyet, kişilik, huy, karakter ve aile yapısı, sosyal çevre ve kitle iletişim araçları gibi birçok faktör bulunmaktadır. Edindikleri çevreyle olduğu gibi deneme yanılma da pek çok şeyi tecrübe ederek öğrenmektedirler.²⁶ Nitekim davranışçı okul psikologlarına göre insan tabiatı esnek, yumuşak olup bulunduğu çevreye göre şekil almaktadır.²⁷ Yüce Allah'ın "Ey iman edenler; kendinizi ve çoluk çocuğunuzu ateşten koruyun."²⁸ ayetiyle İslam dini çocuğun eğitiminde başta aile olmak üzere tüm topluma sorumluluk yüklemiştir. Bu ayetin gereğine binaen Hz. Muhammed'in şu hadisleri bulunmaktadır: "Hepiniz çobansınız ve hepiniz elinizin altındakilerden sorumlusunuz."²⁹ "Hiçbir baba çocuğuna güzel terbiyeden daha üstün bir bağışta bulunmamıştır."³⁰ "Kıyamet günü Yüce Allah, babalardan dolayı çocuklarını sorguya çekmeden önce evlatlarından ötürü babaları sorguya çeker."³¹ Ailede çocuk annenin ilgisine, şefkatine, sıcaklığına ve hatta kokusuna süttten daha çok ihtiyaç duymaktadır. Zira annenin sevgi ve şefkat

²³ Mualla Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015), 78-79.

²⁴ Öcal, *(Temel Eğitim ve Orta Öğretimde) Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar*, 79-80.

²⁵ Yavuz, *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişimi*, 124-125.

²⁶ İçmeli, "Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi", 67-69; Mustafa Köylü, "Çocukluk Dönemi Dini İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi", *AÜİFD XLV/11* (2004), 137-154..

²⁷ Y. Kuzgun, "Kendini Gerçekleştirme", *Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi* 10 (1972), 162-172.

²⁸ Tahrir 66/6.

²⁹ Buhârî, *Sahîhu'l-Buhari*, "Nikâh", 91.

³⁰ Tirmizi, *Sünenu't-Tirmizi*, "Birr", 33.

³¹ Şemsüddin Ebu Abdillâh Muhammed b. Ebibekir İbn Kayyum, *Tuhfetu'l-Mevdud bi Ahkâmî'l-Mevlid*, çev. Bessam Abdulvahhab el-Cabi (Beirut: Darü'l-Beşerî'l-İslamiyye, 1968), 229.

dolu ilgisi, zihinsel ve psikolojik gelişim için en kuvvetli vitamindir. Aynı zamanda aile çocukların dini duygu ve düşüncelerinin geliştirilmesinde ciddi bir etkidir. Bu nedenle aile iyi örnekler oluşturmalıdır. Özellikle kız çocuklar için anneler, erkek çocuklar için babalar en başarılı kimselerdir. Nitekim çocuk psikologları çocuğun bir modele ve örneğe muhtaç olduğunu söylemektedirler. Bu modelin başında anne baba gelmektedir.³² Üç dört yaşlarındaki çocuğun namaz kılan anne babasını taklit ederek namaz kılmaya çalışması gibi. Dolayısıyla olumlu bir dini kişiliğin oluşması tutarlı bir aile ortamında gerçekleşebilmektedir. Bununla beraber çocukların kendi akranları ile bir araya gelip dinî bir eğitim almalarının da dini duygu ve düşüncenin gelişimine önemli bir katkısı söz konusudur. Bu anlamda Türkiye’de uygulanmakta olan 4-6 yaş Kur’an Kurslarının etkisinden söz edilebilmektedir. Çünkü çocuklar burada dinî oyun, etkinlik ve çalışmalar eşliğinde sosyal bir ortam elde etmekte, onların dini duygu ve gelişimleri olumlu yönde gelişebilmektedir.³³ Bu durum söz konusu kurslara olan talebin her geçen yıl artmasını sağlamaktadır.³⁴

Çocukların taklit etme kabiliyetleri yüksek ve taklide çok elverişli olduklarından çevrenin çocukların üzerindeki etkisi önemsenmektedir. Nitekim 2-6 yaş aralığındaki çocuklar yakınlarının her türlü hareketlerini taklit etmektedirler ve tekrarlamaktadırlar. Özellikle çok sevdiği ailelerinden duydukları kavramları da tekrar etmekten hoşlanmaktadırlar, gördükleri ibadetlere, dini içerikli davranışlara samimiyetle yönelmektedirler ve hatta istediklerini elde etmek için duydukları duayı tekrar etmektedirler. Dolayısıyla taklitle başlayan din zaman içerisinde gelişerek dini yaşama dönüşebilmektedir. Bu arada başta anne baba olmak üzere dini prensipler bizzat yaşayarak örnek olmak gerektiği gibi ideal şahsiyetleri (Hz. Peygamber, sahabe vb.) de örnek göstermek gerekir. Taklide özenen okul öncesi çocuk sosyal birey olmayı öğrendiği gibi küçük ayrıntılara kadar taklit edeceği modele muhtaçtır (Bu arada anlatılan hikâye ve menkıbeler önemlidir). Böylece çocuğun çevreyle olan ilişkilerinde din dili geliştirilmelidir (dini kelimeler sık sık kullanılmalıdır).³⁵

Çocuğun din eğitiminde dini kavramları ezberletmek aynı zamanda dil ile dini duyguların gelişimini sağlama anlamına gelmektedir. Bu konuda en çok faydalandığımız vasıtalar çocuk şiirleri, ilahiler ve kısa dualardır. Örneğin: “Yattım sağıma, döndüm soluma, melekler şahit olsun dinime imanıma vb.”³⁶

Çocuğun fitratında bulunan dini duygunun erken ya da geç ortaya çıkması yaşadığı çevrenin yaklaşımına ve dini tutumuna bağlıdır. Dolayısıyla dine karşı duyulan alakanın teşvik edilmesi ve verilen eğitimle dini duygunun erkenden geliştirilmesi gerekir.³⁷ Dini duygunun erkenden geliştirilmesinde ise;

³² Halis Ayhan, *Eğitime Giriş ve İslamiyet’in Eğitime Getirdiği Değerler* (İstanbul: Damla Yayınevi, 1982), 201.

³³ Teceli Karasu, “Kur’an Kursu Öğreticilerine Göre Okul Öncesi Dönemde Din Eğitimi: Muş İli Örneği”, *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 51 (2019), 483.

³⁴ Münir Ecer - Ahmet Çakmak, “Bir Meta-Sentez Çalışması: Öğreticilerin Gözünden 4-6 Yaş Kur’an Kursları”, *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 21/2 (2021), 807-810.

³⁵ Öcal, *(Temel Eğitim ve Orta Öğretimde) Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar*, 77-79; Ay, *Çocuklarımıza Allah’ı Nasıl Anlatalım?*, 170-173.

³⁶ Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, 83.

³⁷ Öcal, *(Temel Eğitim ve Orta Öğretimde) Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar*, 78-79.

-Namazların cemaatle kılınması, topluca salavatların getirilmesi, ilahilerin okunması ve duaların yapılması çocukların ruhlarında derin izler bırakmaktadır.

-Okunan Kur'an, çocukların ruhlarında büyük ferahlık oluşturmaktadır. Kitap halindeki Kur'an'ın varlığı bile dini ilgiye ve uyanışlara vesile olmaktadır.

-Çocukluk yıllarında okunan Kur'an ve ezanlar ile gidilen camiler; çocuğun zihin dünyasında silinmez izler bırakmaktadır. Bu nedenle zaman zaman çocukları camiye götürmek gerekir. Özellikle Cuma ve bayram namazlarına götürerek hissedebilecekleri zevki tattırmak gerekir. Hediye ve armağanlarla küçük yaştan itibaren çocukların mabetlere olan ilgileri artırılmalıdır.³⁸ Böylece her çocuk aile, okul ve toplum başta olmak üzere çevresel etkenler ve fitri faktörler ile dini eğitimden beklenen şahsiyetini şekillendirmektedir. Bunun da temeli okul öncesi dönem denilen ilk beş altı yıl içinde atılabilmektedir.³⁹

Sosyal medyada paylaşılan öğelerden birisi de dini içerikli sosyal paylaşımlardır. Gazete ve dergi gibi basılı, radyo, televizyon ve internet gibi işitsel, işitsel ve görsel kitle iletişim araçlarıyla haber ve bilginin artan ulaşım hızına bağlı içerisinde dini bilgilerin de bulunduğu bilgi ve bilinç düzeyi artmaktadır. Böylece ülkenin veya dünyanın herhangi bir yerinde Kur'an-ı Kerim'i güzel okuyanları ve dini anlatan öğreticileri, yazılan yazıları insanlar başta kendi evlerinde olmak üzere rahat edebileceği herhangi bir yerde dinleyebilmektedirler, izleyebilmektedirler ve okuyabilmektedirler.⁴⁰ Medya herkesi etkilerken çocuk ve genç üzerindeki etkisi hem daha kolay ve hem de çok yönlü olmaktadır.⁴¹ Dolayısıyla dini geliştirmede kitle iletişim araçları çocuğa ve çocuğun bakış açısına göre ayarlanmalı, özellikle televizyonlarda çocuğa yönelik kuşak programlarında dini muhtevaya direk olarak yer verilmelidir. Ramazan ve bayram gibi kutsal zamanlarda çocuklara göre programlar hazırlanmalıdır.⁴² Hassaten ne olmak, dışa karşı nasıl görünmek gerektiğini benimsetebilen kitle iletişim araçları, dini dâhil yeni davranışlar edinmede, söylenen ve istenilen duruma getirmede etkin olabilmektedir.⁴³ Nitekim çocuğa namaz kılmak, oruç tutmak, zekât vermek, hacca gitmek gibi Allah ile olan ilişkiyi gösteren davranışlar kazandırılırken doğruluk, adalet, insan sevgisi, üretken olma, zulme karşı çıkma gibi tüm insanlarda bulunması gereken davranışlar da kazandırılmaktadır.⁴⁴

Okul öncesi dönemde benmerkezci düşünen çocuk fiziki ve biyolojik ihtiyaçlarını karşılamayı düşündüğü gibi dini inancından da Allah kendisinin yaratıcısı olarak kendisine anne, baba ve kardeş, yaşaması için yiyecekler, içecekler,

³⁸ Ay, *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım?*, 166-170.

³⁹ C. Kırca, "Kur'an'a Göre Çocukların Talim ve Terbiyesinde Takip Edilecek Esaslar", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (1996), 42.

⁴⁰ G. Savaş, "Kitle İletişim Araçlarına Eleştirel Bir Yaklaşım", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, (2006), 3.

⁴¹ N. Postman, *Televizyon: Öldüren Eğlence*, çev. O. Akinhay (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1994), 132.

⁴² Şirin, "Medyanın Kör Noktası: Din", 134.

⁴³ Charles W. Mills, *İktidar ve Seçkinleri*, çev. Ünsal Oskay (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1974), 440.

⁴⁴ İ. Sağlam, "Hz. Peygamber'in Çocuk Eğitiminde Öne Çıkardığı Hususlar", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/2 (2002), 168-170.

giyecekler vs. verendir. Allah ile birlikte olmayı isterken ondan uzaklaşmayı istemez.⁴⁵

Doğuştan getirilen ve bireyin hayatında hep varlık gösteren pek çok duyguların da bazen dini yaşayışın kaynağı bazen de ciddi bir etkileyeni olarak görülmüştür. Bu duygular ise sevgi, hayranlık, bağlılık, dayanma, güvenme, sığınma, teslimiyet, istek, ümit, şükür, kaçınma, yüceltme, ilahi âleme ve kuvvete yönelme gibi duygulardır.⁴⁶ Dolayısıyla gelişmenin en yoğun olduğu okul öncesi dönemde gelişim bakımından din duygusunun sevgi, güven, bağlılık gibi duygularla sıkı bir ilişkisi olduğunu ve bunlardan beslenerek güçlerinden güç kazandığını, gelişmeleriyle orantılı gelişme gösterdiğini söylenebilmektedir.⁴⁷

3. Dini Davranışların Kazandırılmasında Kullanılması Gereken Metot ve İlkeler

Okul öncesi dönemde hareketli bir din merakı gelişimi, diğer gelişim alanları gibi önemli ölçüde varlık göstermektedir. Sahip olduğu gelişim özellikleri bakımından yetişkin eğitiminden farklılık gösteren bu dönemin eğitimi doktriner ve normatif din eğitiminden ziyade çocuğa sunulacak din eğitiminin duygusal gelişimine katkı sunma, iletişim ve dil becerisini artırma, kutsal ve sonsuzluğu farklı boyutlarıyla hissettirme ve din dilinin aşinalığını sağlama şeklinde olmalıdır. Okul öncesi dönemde öğretmen ve öğrenci arasındaki güçlü ilişkiyi belirten sevgi, candan ve sempatik duygular drama, şarkı ve taklitlerle uyandırılarak diğer gelişim alanlarıyla birlikte yaşam bütünlüğü içerisinde verilmelidir. Dolayısıyla dini duygunun diğer gelişim alanlarıyla ilintili geliştirilmesi sağlanmalıdır.⁴⁸

En iyi eğitim yolunun çocuğu soru sorar hale getirmek iken (zira insanın tabiatında soru sorarak bilgi edinme vardır) çocuğa verilen cevabın biçimi ise, Hz. Peygamberin “İnsanlara akıllarına göre hitap edin”⁴⁹, “Kolaylaştırın zorlaştırmayın, müjdeleyin nefret ettirmeyin”⁵⁰ hadislerinde belirtildiği üzere olmalıdır. Sabırla ve sevgiyle verilen cevaplar çocuğun zihin dünyasına ve seviyesine uygun olmalıdır. Verilen cevaplar sorulan sorunun içeriğini geçmemelidir (soruyla ilgili bütün bilinenler aktarılmalı), kısa, anlaşılır ve samimi cümlelerden oluşmalıdır. Zaten çocuk tatmin olmayıp ihtiyaç duyduğunda tekrar soru sormaktadır.⁵¹ Bu arada ihtiyaçlar temel alınmalıdır. Verilen cevaplar tıpkı gıda gibi bünyelerine uygun, zamana ve zemine uygun tedrici verilmelidir.⁵² Önemli olan çocukların soru sorma hallerini canlı tutmaktır. Bu durumda her hâlükârda cevaplar aranacaktır. Canlı tutulması gereken sorular ise; “Ağaçları kim yapar?, Yağmur kim yağdırır? türden sorular olmamalı. Zira bu tür soruların cevabı genellikle Allah olduğu bilindiğinden

⁴⁵ Köylü, “Çocukluk Dönemi Dini İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi”, 138-139.

⁴⁶ William James, *The Varieties Of Religious Experience*, ed. LeRoy Miller (Colorado, 1999), 32-35.

⁴⁷ Cemil Oruç, “Okul Öncesi Dönemde Dini Duygunun Kökenleri ve Gelişimi”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* X/3 (2010), 93-94.

⁴⁸ Cemil Oruç, “Erken Çocukluk Dönemi Dini Gelişim Teorileri Bağlamında Din Eğitimi”, *Turkish Studies = Türkoloji Araştırmaları: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* VIII/8 (2013), 971-984.

⁴⁹ Ebu Davud, *Sünen*, "Edeb", 20.

⁵⁰ Müslim, "Cihad", 7.

⁵¹ Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, 77-81.

⁵² Öcal, *(Temel Eğitim ve Orta Öğretimde) Din Eğitimi ve Öğretiminde Metotlar*, 81.

çocukların ne öğrenmek istediklerine imkân vermemektedir. Belki canlı tutulması gereken sorular mevsimler, güneş, su, bitkiler, suyun buharlaşması gibi çocukların yaşamı üzerinde etkisi görülen ve merak edilen türden olmalıdır. Zira çocukların bu gibi olaylara teması ve bunlara karşı ilgi beslemeleri Kur'an'ın tavsiye ettiği "dikkat ve ibret bakışı"⁵³ edinebilmeleri için hazırlık olabilmektedir.⁵⁴

En erken üç yaşından itibaren dini etkinliğe hareketleriyle ilgilenmeye başlayan çocuğun⁵⁵ masallara, hikâyelere, çizgi filmlere ilgisi artmaktadır. Dolayısıyla inanma ile ilgili hikâyeler ve menkıbeler, dini hayal gücünü ve duygusunu uyandırdığı gibi eşyanın içinde ve ötesinde gizli güçler olduğu anlayışının ilerlemesini hızlandırmaktadır. Allah'la ilgili sorular sormak da yaratıcı gücü aramasına vesile olmaktadır.⁵⁶

Yer ve zaman faktörüne dikkat edilmelidir. Miraç, Beraat, Kadir geceleri ile dini bakımdan değerli yerler (camiler gibi) dini duyguların pekişmesine vesile olmaktadır.⁵⁷ Çocuk 4-6 yaşlarda gerçek ile hayal olanı birbirine karıştırmaktadır. Bu sebeple kurduğu hayalleri gerçekmiş gibi anlatmaktadır. Gördüğü eşyaların kendisinin olduğuna inanmaktadır. Bu yüzden komşunun evinde oynadığı oyuncağı giderken evine götürmek istemektedir. Dolayısıyla çocuğun bu hayallerini dini argümanlarla desteklemek gerekmektedir.⁵⁸

Özellikle 4 yaşındaki bir çocuk yapmakta olduğu resmin tamamlanincaya kadar ne resmi olduğunu bilmezken 5 yaşındaki çocuk ise ne yapacağını önceden tasarlayarak gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Sebebiyet prensibiyle sebep sonuç ilişkisini kurarak kendisinde dini his meydana getirmesi dini inancın canlılık kazanması anlamına gelmektedir.⁵⁹

Az yazılı bol resimli dini hikâye kitapları okutulmalı ve olumlu oyun arkadaşları seçmeli.⁶⁰ Ayrıca resimli çocuk kitaplarının kaliteli, çocuğun yaşına, ilgisine, yaşamına uygun içerikler taşıyarak kişiliği ve algı düzeyini geliştirici, eğlendirici ve eğitici olmalıdır.⁶¹ Özellikle sonuçlar üzerinden gidilmelidir. Dolayısıyla Yüce Allah'ın kendisini, anne babasını yarattığını, büyük nimetler verdiğini, her zaman yanında/başucunda, beraberinde olduğunu ve onu tehlikeden koruduğunu anlatılmalıdır.⁶²

⁵³ Hicr 15/75; Taha 20/128; Yusuf 12/105.

⁵⁴ Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, 81-82.

⁵⁵ Armaner, *Din Psikolojisine Giriş I*, 83.

⁵⁶ Yavuz, *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişimi*, 40,71; İçmeli, "Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişimi", 71.

⁵⁷ Öcal, *(Temel Eğitim ve Orta Öğretimde) Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar*, 88.

⁵⁸ Öcal, *(Temel Eğitim ve Orta Öğretimde) Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar*, 67-68; Ay, *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım?*, 35.

⁵⁹ Bekir Topaloğlu vd., *İslâm'da İman Esasları*, ed. Bekir Topaloğlu (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015), 173-174.

⁶⁰ Öcal, *(Temel Eğitim ve Orta Öğretimde) Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar*, 88; Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, 89-90.

⁶¹ Mehmet Kaplan, *Büyük Türkiye Rüyası* (İstanbul: Kültür Enstitüsü Yayınları, 1964), 264-265; Ersin Dönmezler, *Türkiye'de Yayınlanmış 5-8 Yaş Resimli Çocuk Kitaplarının Biçim, Resim ve İçerik Açısından İncelenmesi* (Mersin: Mersin Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2019), 16.

⁶² Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, 82-84.

Karakterin temelini ilk çocukluk yıllarında atıldığı ve sonraki yıllarda gelişme gösterdiği bilinmelidir. Nitekim küçüklükte “haram mala el uzatma” gibi ilk yıllarda çocuğa verilen dini ve ahlaki eğitim, sonraki yıllarda dini inanç, tutum ve davranışlarına etki etmektedir.⁶³

Çocuğa doğru yorumlamalarda bulunmak gerekir. J.J. Rouseou’ya göre bu yıllarda çocukta büyük bir uyum gücü vardır. Yanlış yorumlanan düşüncelerin hatalı tezahürü olarak büyük tehlikeler ortaya çıkmaktadır.⁶⁴

Dua, çocuksu isteklerin gerçekleştirilmesi için başvurulacak yollardan biridir. Dolayısıyla çocuklar isteklerini yerine getirmede Allah’ı da anne babaları gibi düşünmektedirler. Böylece okul öncesi çocuğun din eğitiminde duanın önemli bir yeri bulunmaktadır. Özellikle başlangıçta kısa dualar, şükür ifadeleri ve ilahiler verilmelidir. Nitekim çocuğun ezberlediği dualar Allah’a yaklaşmasına vesile olmaktadır. Her bakımdan Allah’a yönelmesini sağlamak üzere çocuğa dua öğretilmeli ve çocukla birlikte dua edilmelidir.⁶⁵

Yaşantıları içerisinde çeşitli sınırlılıkların ve gerçekleşmeyen isteklerin olması yüce bir kuvvete dua etmeyi kabul etmelerini kolaylaştırmaktadır. Zira “İsterim ki.../Ah keşke benim olsaydı.” gibi ifadeler duaya dönüşerek “Allah’ım ne olur bana....ver.” cümlesi haline gelebilmektedir.⁶⁶

Verilen oyuncaklar dini özellikleri içermeli ve hatırlatmalı, bazı kavramları sembolize edecek özellikler taşımalı. Armağan verilecek namaz örtüsü, tesbih, takke ve içinde cami resimleri bulunan boyama kitabı gibi. Nitekim Batı ülkelerinin anaokullarında verilen din eğitiminin belkemiğini semboller, resimler ve oyuncaklar oluşturmaktadır.⁶⁷

Bir sistem içerisinde tesir ve telkin yoluyla din eğitiminin verilmesi istenen başarıyı sağlayabilmektedir. Bu da genel eğitimin temeli olan psikoloji ve pedagoji kurallarını iyi bilmekle olur. Özellikle soru-cevap şeklinde dini telkinlerin yapılması çok anlamlı olmaktadır.⁶⁸

Çocuk telkin yoluyla hakkında bilgi sahibi olmadığı bir şeyi sevebilmektedir veya sevememektedir. Nitekim çocuklarda Allah, cehennem vb. korkular bulunmadığı halde bu korkular hatalı telkinler sonucu oluşmaktadır.⁶⁹

Duygular davranışa yön verdiği için sevgi, merak ve güven duygularıyla din eğitimi vermek gerekir. Çocuğun karşılaştığı iki kişiden sevgi gösterene daha yakınlık göstermesi çocukta duyguların ön planda olduğunu göstermektedir.⁷⁰

⁶³ Öcal, *(Temel Eğitim ve Orta Öğretimde) Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar*, 52-56; Kaplan, *Büyük Türkiye Rüyası*, 264.

⁶⁴ Rousseau, *Emile*, 7-8.

⁶⁵ Abdurrezzâk es-Sanâni, *el-Musannaf*, ed. Habiburrahman el-A’zamî (Beyrut: el-Meclisü’l-İlim, 1983), 4/334-335.

⁶⁶ Ay, *Çocuklarımıza Allah’ı Nasıl Anlatalım?*, 88-89.

⁶⁷ Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, 51.

⁶⁸ Beyza Bilgin, *Türkiye’de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri* (Ankara: Emel Matbaacılık, 1980), 125-126.

⁶⁹ Öcal, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar*, 83-84.

⁷⁰ Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, 54-55.

Duygusal gelişimin zihinsel gelişimden önce olduğunu belirten psikologlar, çocuğun güvenini kazanmak için kalbini kazanmanın gereğini belirtmişlerdir.⁷¹

Dinin temelini oluşturan duygulardan olan sevgi, duygusal gelişimin temel unsurlarındandır. Dolayısıyla Allah'a olan sevgiyi dile getirmeyen bir dinin düşünülmesi insanlık duygusuna terstir. Böylece çocuk Allah sevgisine ulaşabilirse mahlûkatın tamamını sevecektir. Bu da her türlü zorluğu yenmesini sağlayacaktır. Bu arada verilmek istenilen sevgiyi doğru telkin etmek gerekir. Allah'ın cennet ve cehennem olduğu anlatılırken Hz. Peygamberin merhamet ve şefkatinden söz edildiğinde çocuğun Hz. Peygamberi daha çok sevdiğini, çünkü onun cehenneminin olmadığını belirttiği şeklinde yanlış sonuca oluşabildiği gibi.⁷²

Başta bağlanma, sevgi, saygı, tevekkül, ümit, korku, sığınma, emniyet, korunma olmak üzere dini duygunun ilişkili olduğu çok sayıda duygu bulunmaktadır. Bu da psikologlara göre kilit bir ilişkiyi oluşturmaktadır. Bu ilişki ise sevgi, güven ve korku şekillerinde olabildiğinden dini duyguyu hiçbir zaman tek forma hapsetmemek gerekir. Böylece dini duygu kendisini harekete geçirilen pek çok duygu sentezinden oluşmaktadır. Din eğitimi bu duygularla ilişkili vermek gerekir. Zira insan dini aklıyla kavrar, duygularıyla yaşamaya çalışır.⁷³

Açlık ve susuzluk gibi sevgi de vazgeçilmeyen bir duygudur. Yaşamının erken döneminde sevgi göremeyen bir çocukta başkasını sevmesi de beklenemez. Bu nedenle Allah ve peygamberi sevdirmek için çocuğa sevgiyle yaklaşmak gerekir. Zira burada himaye edilme ve himaye edene bağlanma söz konusudur. Bu nedenle Kur'an'ın çeşitli yerlerinde baba-oğul ilişkisi merhamet ve şefkat hitabı olan "yavrucuğum, oğulcuğum" şeklinde olmuştur. Nitekim Hz. Nuh'un "Ey oğulcuğum bizimle gel."⁷⁴, Hz. Yakup'un "Ey oğulcuğum Allah'a eş koşma."⁷⁵ şekillerindeki hitapları bunun örnekleridir. Yine Hz. Peygamber, Rafi'ye "Yavrucuğum ağaçları niçin taşıladın?"⁷⁶ şeklinde şefkat sözcüğünü kullanarak hitapta bulunmuştur.

Sevgiden sonra çocuğun güven ve bağlanma duyguları gelişir. Çünkü sevimliye güvenilmez ve bağlanılmaz. Ancak çocukta var olan sevgi, sığınma ve bağlanma duyguları gibi korku duygusunu da çok iyi tanımak gerekir. Buna göre çocuk sevgi ve bağlanma duygusuyla yeterince doyurulduğunda Allah sevgisine ve Allah'a bağlanma duygusuna ulaşabilmektedir. Aynı zamanda suç ve ceza, iyi ve kötü, cennet ve cehennem, günah ve sevap gibi kavramları iyi öğretmek gerekir ki verilen Allah korkusu duygusu da yanlış anlaşılardan olumsuz sonuçlara sebep olmasın. Zira genel anlamda korku duygusuyla tehlikelerden korunma refleksi kazandırılırken Allah korkusu duygusuyla Allah'ın adaletinin tecellisi ve imtihanının sırrı da anlaşılmalıdır. Bu ise ancak vicdanın devreye girebildiği 7 yaş ve sonrası dönemde verilebilmektedir.⁷⁷

⁷¹ Ay, *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım?*, 140-141.

⁷² Ay, *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım?*, 141-142.

⁷³ Mehmet Tütüncü, "Çocukta Duygu ve Heyecan Eğitimi", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4 (1987), 281-282.

⁷⁴ Hud 11/42.

⁷⁵ Lokman 31/13.

⁷⁶ İbn Mâce, *Sünen*, "Ticârât", 67.

⁷⁷ Ay, *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım?*, 48-54; Öcal, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metotlar*, 84-85.

Psikologlara göre korku insandaki temel ve kaçınılmaz duygulardan biridir. Ancak korku her zaman zararlı değildir. Zira günümüzde birçok keşif ve buluşlar varlığını korkuya borçludur. Dinin ortaya çıkışındaki temel etkenlerden biri sayılabilecek korku duygusu, hürmet, hayranlık ve minnettarlık gibi daha yumuşak heyecanlara dönüşebilir.⁷⁸ Kur'an'da insanların ve Müslümanların Allah'tan korkmaları emredilirken aynı zamanda Allah'tan korkmanın insanı günahattan vazgeçiren bir müeyyide ve cenneti kazanmaya bir vesile olduğuna dikkat çekilmektedir. "Kim rabbinin azabından korkup kendisini kötülükten alıkoyarsa şüphesiz ki gideceği yer cennettir."⁷⁹ Dolayısıyla fazilet hissi Allah korkusuyla sağlanır.

Hz. Peygamber de "İnsanın cennete girmesine en çok vesile olan Allah korkusu ve güzel ahlaktır" şeklinde ifade etmiştir. Böylece yapılan olumsuzlukların Allah tarafından görüldüğü düşüncesi, bu davranışların terk edilmesine, vicdanın olumlu bir şekilde gelişmesine yardımcı olmaktadır.⁸⁰

Çocuklara dini kavramlar ve inanç esasları bazen kalıp halinde verilmesi gerekir. "Allahu Teâla, Hz. Muhammed, Elhamdülillah, Cennet, Cehennem" gibi. Tek tek açıklamaya gerek duyulmadan bunları benimsemeleri ve ezberlemeleri istenmelidir. Ancak cennet, cehennem gibi ahiret âlemi ile ilgili birtakım terimlerin izahı gerekirse bunu da sosyal çevreden, tabiattan, kuşlardan, gökyüzünden vb. örneklerle açıklayabilmek durumu daha anlaşılır hale getirebilmektedir.⁸¹

Kıssayla da din eğitimi verilmelidir. Özellikle hikâyede geçen ideal kahramanlar çocuğun ruhuna işlenir. Çocuk bu kahramanlara özenir ve onlar gibi hareket etmeye başlar. 3-4 yaşlardan itibaren hikâyelerden ve menkıbelerden bölümler okuyarak duygular pekiştirilebilir. Bu anlamda Kur'an'da bahsi geçen peygamberlerin hayatlarını anlatan çocuk kitaplarının faydalı oldukları bilinmelidir. Nitekim Hz. Peygamberin hayatı, çocukluğu, mucizeleri çocuklar için zevkli olur. Böylece hikâyelerle hem hayal güçleri zenginleşir hem de birtakım gizil güçleri geliştirilir.⁸²

Çocuğun gönlüne hitap etmek gerekir. Allah, çocuğa fayda sağlamak üzere gördüğü tüm varlıkları yarattığını, aynı şekilde Allah'ın yarattığı varlıkları sevdiğini, özellikle Allah'ın çocukları daha çok sevdiğini, onları kötülükten koruduğunu çocuğa anlatılmalı. Bu da çocuğun benlik duygusuna hitap ettiğinden çocuğu motive etmektedir. Kâinat içerisinde bulunan her varlığın ilahi düzen içinde kendisine verilen sorumluluğu yerine getirmesi çocuğun dikkatine sunulmalıdır. İşte değişmeyen bu mükemmel düzene çocukların ilgisi çektirilmelidir. Etrafında bulunan eşyaya ve gerçekleşen hadiselerle dikkati çektirilen çocuk, bu benzersiz düzenin mutlak bir düzenleyicisinin olduğuna kendisi kanaat getirir ve bu düzenleyicinin de Allah olduğunu rahatlıkla kabullenebilir. Zira çocuk gördüklerinden ve işittiklerinden daha çok etkilenmektedir.⁸³ Özellikle çocuğun

⁷⁸ Ay, *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım?*, 142-143.

⁷⁹ Naziat 79/40.

⁸⁰ İbn Mâce, *Sünen*, "Zühd", 29.

⁸¹ Öcal, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar*, 81.

⁸² Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, 87; Öcal, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar*, 87-88.

⁸³ Ay, *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım?*, 173-178.

çevredeki varlık ve doğa güzelliklerine karşı ilgi ve sevgilerini canlı tutarak çevreden edindikleri izlenimlerini yansıtmaya imkân sağlanabilmektedir.

Ara sıra çocuklar kırlara götürülerek, geceleri ay ve yıldızlar, çiçeklerin, taşların, bitkilerin güzelliği seyir ettirilerek bunları yaratan ve yönetenin Allah olduğu telkin edilebilmektedir.⁸⁴

Çocukların dini düşüncelerinin merkezini Allah oluşturur (Allah'a iman). Kelime olarak kalbe emniyet, huzur ve sükûn vermek⁸⁵ anlamına gelen iman ile iman sahibi ruhi yönden huzurlu olabilmektedir. Hayır ve şerrin Allah'ın iradesine bağlı olduğuna inanmak, çocuğa sonsuz bir dayanma ve büyük bir ümit gücünü vermektedir. Zira birey bu sayede olumsuzluk karşısında ümitsizliğe düşmeyerek kurtuluş çarelerini arayacaktır. Özellikle ölen yakının yararlı işlerde bulunmasından Allah'ın rahmetine kavuşma düşüncesi kendisine teselli olacaktır.⁸⁶ Böylece başta Allah'a iman öğretimi olmak üzere dini konuların öğretiminde hassaten şu temel prensipler bulunmaktadır.

a-Genel eğitimdeki gibi din eğitiminde de tehdit, tenkit, aleyhte kıyaslama, kıskandırma vb. hatalı davranışlardan kaçınmak gerekir.⁸⁷

b-Kur'an-ı Kerim'deki "oğulcuğum"⁸⁸ ve Hz. Peygamberin hadisi şeriflerindeki "yavrucuğum"⁸⁹ ifadeleri gibi eğitimde sevgiyle yaklaşmak gerekir. Yine Kur'an-ı Kerim'de "Eğer katı yürekli olsaydın insanlar etrafından dağılırlardı."⁹⁰ ifadeleri bulunmaktadır. Hz. Peygamber de "iman etmedikçe cennete giremezsiniz, birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olamazsınız."⁹¹ öğütünde bulunmuştur. Dolayısıyla inanç duygusunun dayandığı iki temel duygu olan Allah sevgisi ile Allah korkusu duygularından haklıyı ve haksızı ayırmaya yarayan vicdanın en erken geliştiği yedi yaşına kadar sadece Allah sevgisi duygusunu vermek gerekir. Henüz suç, ceza ve günah kavramlarının ne demek olduklarını kavrayamayan yaşlardakilere bu durumu işlemek doğru değildir. Zira bu yaşlarda çocuk Allah'a ümit ve sevgiyle bağlanmak ister. Allah'ı koruyan, seven, hoşgören, affeden ve ödüllendiren olarak tanıtmak gerekir.⁹² Unutulmamalıdır ki; iman, itaat, hürmet, tazim, huşu gibi kavramlar mutlak bir Allah sevgisinden doğar. Böylece Allah sevgisini esas alarak çocuğun ümit ve güven duygularını geliştiren bir iman öğretimi gerçekleştirilmelidir.⁹³

J.J. Rousseau gibi birçok bilim insanı hissettiği yeni ihtiyaçlarına karşı çocukla suç işlemiş gibi muamele etmeye başlamak, çocuğun uzun süre hiç kimseyi dinlemeyeceğine sebep olacağından emin olduklarını belirtmektedirler. Onlara

⁸⁴ Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, 77.

⁸⁵ Ebu'l-Fadl Cemâluddîn İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab* (Beyrut: Dâru Sâdır, ts.), 8/21-22.

⁸⁶ Halis Ayhan, *Din Eğitimi ve Öğretimi* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1985), 61-63.

⁸⁷ Ay, *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım?*, 147.

⁸⁸ Hud 11/42.

⁸⁹ İbn Mâce, *Sünen*, "Ticârât", 67.

⁹⁰ Âl-i İmrân 3/159.

⁹¹ ed-Dımaşkî Nevevi - Yahya Ebu Zekeriya, *Riyazu's-Salihin* (Dımaşk: Daru'l-Me'mun li'-Turas, 1992), 155.

⁹² Haluk Yavuzer, *Çocuk ve Suç* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993), 153-154.

⁹³ Ay, *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım?*, 153-155.

göre çocuk, arzu ettiğinde sıçramalı, koşmalı ve bağırmalıdır.⁹⁴ Hz. Peygamber yaramazlık yapan çocuklara hemen müdahale edilmesini yasaklamıştır.⁹⁵ İbn Haldun; “Hataları düzeltirken çocuğa sert davranmak çocuğa zarar verir. Çocuğa anlayış ve müsamaha ile yaklaşılmalı” şeklindeki düşüncesini dile getirmiştir.⁹⁶ Ancak aşırı ve gereksiz hoşgöründen doğan şımarıklık çocuk için oldukça zararlıdır. Zira bu durum, kendine olan güveni yitirebilmeye, her istediğini zahmetsiz elde etmeye ve başka insanları da arzularının tatmini için bir araç olarak görmeye vesile olmaktadır. Bu da hem kendisine ve hem de başkasına olan saygının yok olmasına sebep olabilmektedir.⁹⁷

c-Tedricilik esasına bağlı kalmak (azar azar, derece derece).

Çocuğu gelişim özellikleriyle (fiziksel, zihinsel, duygusal) tanıma (Özellikle dini gelişimin arttığı altın çağ 4-6 yaşlardır), ona göre çocuğa yaklaşmak, ilgili metot ve yöntemleri kullanmak gerekir. Aksi takdirde çocuğun gelişim özelliğine uygun olmayan, baskı ve şiddete dayalı bir din eğitimi, çocuğu dinden uzaklaştırmaktadır, bazı ruhsal sıkıntılara bile sebep olmaktadır. Temel ihtiyaçların karşılanıp karşılanmaması çeşitli duyguların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. İhtiyaçlarının karşılanması ölçüsünde çocuk mutlu olmaktadır. İhtiyaçların giderilmemesi engelleyici ve çatışmacı bir kişiliği doğurmaktadır. Bu konuda birinci derecede ailenin sorumlu olduğu bilinmelidir. Özellikle dini bilgiler verilirken aşağıda belirtilen hususlara dikkat edilmelidir.

1-Bilgiler doğru ve sağlam olmalı.

2-Zamanında ve yeterince verilmelidir.

3-Açık, net ve anlaşılır olmalı.

4-Kademeli bir biçimde düzenlenmelidir.

5-Amaca uygun olmalı.

6-Kaynağa uygun (uzman kişi tarafından verilmeli) olmalı.

7-Muhataba uygun olmalı (özelliklerine uygun).

8-Hayati (dini ve dünyevi yaşama dönük yol gösterici ve kolaylaştırıcı) olmalı.

9-Güncel olmalı (önceden işitilenlerden farklı, hac, bayram, Cuma, kandil geceleri gibi güncel).

10-Ortama uygun olmalı (ölüm için ayrı, düğün için ayrı).⁹⁸

Sonuç

Hedeflenen davranışların edinilmesi ve istenilen bireylerin yetiştirilmesi, sağlıklı bir eğitimle gerçekleşebilmektedir. Bireyin ve toplumun dünya ve ahiret saadetini hedef edinen İslami eğitime göre din eğitimi çekirdekten yetiştirerek oluşturulan sağlam temellerle olabilmektedir. Bu da İslam’da eş seçimiyle başlamakla birlikte birey üzerinde ilk aktif uygulama okul öncesi döneme tekabül

⁹⁴ Rousseau, *Emile*, 41,47.

⁹⁵ Şemsüddin Muhammed Zeynüddin Abdurraûf Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr Şerhu Camiu’s-Sağîr* (Beyrut: Daru’l-Maarif, 1972), 4/310.

⁹⁶ Abdurrahman İbn Haldun, *Mukaddime*, çev. Süleyman Uludağ (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1982), 1/1300.

⁹⁷ Ay, *Çocuklarımıza Allah’ı Nasıl Anlatalım?*, 159.

⁹⁸ Ay, *Çocuklarımıza Allah’ı Nasıl Anlatalım?*, 159-170; Ahmet Koç, *Din Eğitiminde Etkili İletişim* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2016), 173-174.

etmektedir. Haliyle söz konusu dönemin eğitim ve din eğitimi bireyin ileri dönemlerindeki eğitim ve din eğitimine temel oluşturacağından büyük bir öneme haizdir. Bu dönem eğitimin sağlıklı işlenebilmesi için çocukların gelişimsel özelliklerini bilmek, uygun metot ve yöntemleri seçmek gerekir. Bir koruyucuya ihtiyaç duyma, kolay inanabilme, kontrollü olma, merak etme ve soru sorma, ben merkezli olma ve ihtiyaçları temel alma, masallara, hikâyelere, çizgi filmlere ilgi duyma gibi özellikler bu dönemin bilinen özellikleridir. Ayrıca genel eğitimde dikkat edilmesi gereken hususları bilmek ve ilgili uygulamalarda bulunmak gerekir. Dolayısıyla belirtilenler doğrultusunda güven, selamet ve sevgiyi esas alan İslam'da belirtildiği üzere okul öncesi dönem çocukların din eğitiminde merhamet ve şefkat göstermek, sevgi, saygı, olumlu örneklik, güven duyma, görsellerine hitap etmek, merak uyandırmak, bilmenin hazzına vardırarak, tedricilik, seviyeye ve ihtiyaca uygunluk gibi yöntemleri uygulamak gerekir. Dolayısıyla büyük önem arz eden okul öncesi çocuk eğitimiyle ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında daha çok bu dönem çocuklarının gelişim ve dini gelişim özelliklerine, din eğitimine, bazı öğretim etkinliklerine, dini gelişim teorilerine ve kökenine gibi içerikler ele alınmıştır. Ancak okul öncesi dönem çocuklarının gelişim özellikleri, bu dönemde verilecek din eğitiminin baskı uygulanmadan ilgileri ve arzuları uyandırılarak, duygularına ve günülerine dokunacak bir yaklaşımla, metot ve ilkelerle verilmelidir. Verilecek eğitimle amaç edinmekte olan beden, zihin, duygu gelişimini, iyi alışkanlıklar ve davranışlar edinmesini gerektirmektedir ki bu da diğer alanlarda olduğu gibi dini alanlarda da tatmin edici olmalıdır. İşte daha önceden farklı çalışmalarda parça parça ele alınan bu hususlar okuyucuya ve alana katkı sunmak üzere çalışmamızda derli toplu olarak ele alınmaktadır.

Kaynakça

- Acılûnî, İsmâil b. Muhammed. *Keşfu'l-Hafâ*. Beyrut, 3. Baskı, 1352.
- Aral, Nermin - Baran, Gülen. *Çocuk Gelişimi*. İstanbul: YA-PA Yayın, 2011.
- Armaner, Neda. *Din Psikolojisine Giriş I*. Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1980.
- Ay, Mehmet Emin. *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım?* İstanbul: Timaş Yayınları, 31.Baskı, 2013.
- Ayhan, Halis. *Din Eğitimi ve Öğretimi*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1985.
- Ayhan, Halis. *Eğitime Giriş ve İslamiyet'in Eğitime Getirdiği Değerler*. İstanbul: Damla Yayınevi, 1982.
- Bakır, Kemal. "Jean- Jacques Rousseau'nun Natüralist Eğitim Anlayışı". *KKEFD/ JOKEF* 15 (2007), 103-122.
- Bilgin, Beyza. *Türkiye'de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri*. Ankara: Emel Matbaacılık, 1980.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *Sahîhu'l-Buhari*. İstanbul: Mektebetu'l-İslami, ts.
- Çiftçi, N. "Kohlberg'in Bilişsel Ahlak Gelişimi Teorisi: Ahlak ve Demokrasi". *Değerler Eğitimi Dergisi* 1/1 (2003), 44-45.
- Derman, Meral Taner - Başal, Handan Asûde. "Okulöncesi Çocuklarda Gözlenen Davranış Problemleri ile Ailelerinin Anna-Baba Tutumları Arasındaki İlişki". *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 2/1 (2013), 115-144.
- Dönmezler, Ersin. *Türkiye'de Yayınlanmış 5-8 Yaş Resimli Çocuk Kitaplarının Biçim, Resim ve İçerik Açısından İncelenmesi*. Mersin: Mersin Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2019.
- Ebu Davud, Süleyman b. Eş'as es-Sicistan. *Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1993.

- Ecer, Münir - Çakmak, Ahmet. "Bir Meta-Sentez Çalışması: Öğreticilerin Gözünden 4-6 Yaş Kur'an Kursları". *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 21/2 (2021), 803-831.
- Gülen, Baran. "Çocuk Gelişimine Giriş". *Çocuk Gelişimi*. ed. Nermin Aral - Baran Gülen. 17-57. İstanbul: YA-PA Yayın, 2011.
- İbn Haldun, Abdurrahman. *Mukaddime*. çev. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1982.
- İbn Kayyum, Şemsüddin Ebu Abdillah Muhammed b. Ebibekir. *Tuhfetu'l-Mevdud bi Ahkami'l-Mevlid*. çev. Bessam Abdulvahhab el-Cabi. Beyrut: Darü'l-Beşeri'l-İslamiyye, 1968.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed. *Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- İbn Manzur, Ebu'l-Fadl Cemâluddin. *Lisânu'l-Arab*. Beyrut: Dâru Sâdir, ts.
- İçmeli, Celalettin. "Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi". *Konuralp Tıp Dergisi* 5/3 (2013), 66-75.
- James, William. *The Varieties Of Religious Experience*. ed. LeRoy Miller. Colorada, 1999.
- Kaplan, Mehmet. *Büyük Türkiye Rüyası*. İstanbul: Kültür Enstitüsü Yayınları, 1964.
- Karasu, Teceli. "Dikkat Çekme Bağlamında Kur'an Sûrelerinin Başlangıç İfadeleri". *İslami Araştırmalar Dergisi* 33/2 (2022), 388-400.
- Karasu, Teceli. "Kur'an Kursu Öğreticilerine Göre Okul Öncesi Dönemde Din Eğitimi: Muş İli Örneği". *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 51 (2019), 480-500.
- Kaya, Mevlüt. *Din Eğitiminde İletişim ve Dini Tutum*. Samsun: Etüt Yayınları, 1998.
- Kırca, C. "Kur'an'a Göre Çocukların Talim ve Terbiyesinde Takip Edilecek Esaslar". *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (1996), 39-47.
- Koç, Ahmet. *Din Eğitiminde Etkili İletişim*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 4.Baskı., 2016.
- Komasyon. *Hadislerle İslam*. ed. M. Emin Özafşar. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2. Baskı, 2013.
- Köylü, Mustafa. "Çocukluk Dönemi Dini İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi". *AÜİFD* XLV/11 (2004), 137-154.
- Kuzgun, Y. "Kendini Gerçekleştirme". *Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi* 10 (1972), 162-172.
- Mills, Charles W. *İktidar ve Seçkinleri*. çev. Ünsal Oskay. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1974.
- Münâvî, Şemsüddin Muhammed Zeynüddin Abdurraûf. *Feyzu'l-Kadîr Şerhu Camiu's-Sağir*. Beyrut: Daru'l-Maarif, 1972.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyin el-Kuşeyri en-Nisâbü'rî. *Sahîh-i Müslim. el-Kütübü's-Sitte*. Suudi Arabistan: Dâru's-Selâm, 2000.
- Nevevi, ed-Dımaşkî - Ebu Zekeriya, Yahya. *Riyazu's-Salihin*. Dımaşk: Daru'l-Me'mun li'-Turas, 1992.
- Oruç, Cemil. "Erken Çocukluk Dönemi Dini Gelişim Teorileri Bağlamında Din Eğitimi". *Turkish Studies = Türkoloji Araştırmaları: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* VIII/8 (2013), 971-987.
- Oruç, Cemil. "Okul Öncesi Dönemde Dini Duygunun Kökenleri ve Gelişimi". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* X/3 (2010), 75-96.
- Overton, W.F. "Developmental Psychology: Philosophy, concept, methodology". *The Handbook of Child Psychology*. ed. M. Lemer. 1/18-88. New York: Wiley, 2006.
- Öcal, Mustafa. *(Temel Eğitim ve Orta Öğretimde) Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2. Baskı, 1991.
- Peker, Hüseyin. *Din Psikolojisi*. Samsun: Sönmez Matbaa ve Yayınevi, 1993.
- Postman, N. *Televizyon: Öldüren Eğlence*. çev. O. Akınhay. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1994.
- Rousseau, J.J. *Emile*. çev. H.Z. Ülken vd. İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1945.
- Sağlam, İ. "Hz. Peygamber'in Çocuk Eğitiminde Öne Çıkardığı Hususlar". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/2 (2002), 167-190.

- Sanâni, Abdurezzâk es-. *el-Musannaf*. ed. Habîburrahman el-A'zamî. Beyrut: el-Meclisü'l-İlim, 1983.
- Savaş, G. "Kitle İletişim Araçlarına Eleştirel Bir Yaklaşım". *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 1-5.
- Selçuk, Mualla. *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2. Baskı, 2015.
- Şimşek, E. "Çocukluk Dönemi Dini Gelişim Özellikleri ve Din Eğitimi". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 4/1 (2004), 207-220.
- Şirin, M.R. "Medyanın Kör Noktası: Din". *Çocuk ve Medeniyet Dergisi* 6/12 (2021), 129-146.
- Tirmizi, E. *Sünenü't-Tirmizi*. ed. Ahmed, Muhammed Şakir. Beyrut: Daru't-Turasi'lİlmiyye., ts.
- Topaloğlu, Bekir vd. *İslâm'da İman Esasları*. ed. Bekir Topaloğlu. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015.
- Tütüncü, Mehmet. "Çocukta Duygu ve Heyecan Eğitimi". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4 (1987), 265-284.
- Yavuz, Kerim. *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişimi*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1983.
- Yavuzer, Haluk. *Çocuk ve Suç*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993.